

Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért

Az INFONIA Alapítvány kutatócsoportja Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért összefoglaló címmel 2005 tavaszán a szektor átalakulásával foglalkozó kutatást folytatott. Az empirikus vizsgálat-sorozat általános képet ad a tágan értelmezett civil szektor információs és kommunikációs felkészültségéről, miközben teljes körűen dokumentálja az „élcsapat”, az információs társadalmi fejlesztésekben élen járó kisebb szervezeti kör geneziséjét és jelenlegi tevékenységrendszerét is. A cikk a kutatás legfontosabb eredményeit, valamint általános és elméleti tanulságait ismerteti.

Kulcsszavak: *civil szervezetek, átmenet az információs társadalomba, civil honlapok, civil információs társadalmi szervezetek, Wilson-gyémánt*

Szerzői információ:

Pintér Róbert

Szociológus és politológus, 1998 óta a Budapesti Műszaki Egyetemen működő Információs Társadalom- és Trendkutató Központ munkatársa, 2006-tól tudományos és stratégiai igazgatója. 2001–2005 között az Információ-és Tudásmenedzsment Tanszék tanársegédje, 2006-tól adjunktusa. Számos hazai és nemzetközi kutatási program résztvevője. 2005-ben fejezte be tanulmányait az ELTE szociológiai doktori iskoláján. 2005 nyaratól az *Információs Társadalom* című folyóirat főszerkesztője. Kutatási területei: az információs társadalom elmélete, Magyarország és az Európai Unió információs társadalmi fejlettsége és politikája, új média, internetkultúra, internetpolitika és internetgazdaság, észak-európai információs társadalmak, elektronikus demokrácia.
E-mail: pinter.robort@ittk.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Pintér Róbert. „Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért”. *Információs Társadalom* VI, 2. szám (2006): 129–138.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VI.2006.2.13>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Pintér Róbert

Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért*

Bevezetés: a kutatás háttéréről

Az INFONIA Alapítvány kutatócsoportja *Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért* összefoglaló címmel 2005 tavaszán folytatott a szektor átalakulásával foglalkozó kutatást. Az empirikus vizsgálatsorozat általános képet ad a tágran értelmezett civil szektor információs és kommunikációs felkészültségéről, miközben teljeskörűen dokumentálja az „élcsapat”, az információs társadalmi fejlesztésekben élen járó kisebb szervezeti kör geneziséét és jelenlegi tevékenységrendszerét is. Ez a cikk a kutatás legfontosabb eredményeit és tanulságait ismerteti.

Egy civileket vizsgáló, információtársadalom-fókuszú kutatás indokoltága

Az elmúlt évtizedekben egyre inkább megerősödő információs társadalmi folyamatok a civil társadalmat sem hagyták érintetlenül. A civil szektor mint az újfajta trendek tárgya egyrészt maga is átalakul: a hálózati szervezeti logika kikezdi a közösségformálás hagyományos módjait, miközben a fogyasztáscentrikus tömegmédia nem ad jó terepet a társadalmi problémák megvitatására, s végül a társadalmi érdektelenség nemcsak a politikát általában (demokratikus deficitként), hanem a civilszervezeteket is sújtja. Másrészt a civil társadalomnak eközben is meg kell őriznie funkcióit, és a gazdasági-politikai szféra túlsúlya ellenére is élnie kell azokkal a lehetőségekkel, amelyeket ez az új korszak ad. Nem lehet nem észrevenni, hogy a globális folyamatokkal párhuzamosan az elmúlt évtizedben egyre inkább megjelent és megerősödött egy globális civil társadalom, felértékelődtek az új társadalmi mozgalmak, amelyek rendkívül hatékonyan használják saját céljaik elérése érdekében az információs és kommunikációs eszközöket is. A zöldek, a globalizációellenes csoportok, a feministák stb. (progresszív csoportok) mellett azonban, mint minden nagy változással járó átalakulás idején, most is megjelennek a társadalmi változásokra inkább negatívan reagáló hangok, így a nacionalisták, fundamentalisták, terroristák (reaktív csoportok) (Castells, 1996–98).

Ehhez az általános képhez képest sajátos helyzetet eredményeznek a magyar viszonyok. A rendszerváltás utáni Magyarországon az elmúlt tizenöt évben hármastámadásnak voltunk tanúi:

* Készült a Nemzeti Civil Alap támogatásával a *Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért – átfogó társadalomtudományi kutatás* keretében 2005 májusában. A kutatás további résztvevői: Borovitz Tamás, Csotó Mihály, Füzesi Péter, Juhász Lilla és Székely Levente.

1. miközben gazdaságilag a globális kapitalista termelési rendszernek lettünk a részesei,
2. politikailag pedig az egységesülő demokratikus Európa részei lettünk,
3. lezajlott egy *információs társadalmi átmenet* is, hiszen maga a cél, ahová felzárkózni szeretnénk (a fejlett nyugati világ) jelentős átalakuláson ment keresztül ez alatt a másfél évtized alatt.

E három nagy folyamat során a civil társadalom inkább nyertesként, mint vesztesként jelenik meg: a kiindulópontban tapasztalható állami túlsúly egyértelműen csökkent, a korábban illegálisba szorított vagy az államnak alárendelt civil szféra önállósodni tudott. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mind az elmúlt tizenöt év egésze, mind a jelenlegi helyzet ne lenne felemás: továbbra is megoldatlanok a *finanszírozás* kérdései, továbbra is fennáll a civilszervezetek *társadalmi jelenlétének súlytalansága*, illetve politikai és gazdasági *függősége*, miközben *társadalmi megbecsültségük és presztízsük alacsony szintje* gyakorta szélmalomharccá teszi tevékenységüket.

Az állami-politikai szféra, a gazdaság és a tudomány mellett a negyedik szektort alkotó civil társadalom létezése és a nyugtalanító belső problémák ellenére is hatékony működése a sikeres társadalomfejlődés záloga. Különösen fontos, hogy a négy említett szektor és annak szereplői között milyen minőségű a kommunikációs csatorna, mennyire terheltek a viszonyok, milyen az együttműködés jellege és beszélhetünk-e partneri kapcsolatokról, kölcsönösségről (Wilson, 2003, 2004).

Bár az információs társadalmat sokan divatos, múló jelenségek gyűjtőfogalmaként értelmezik, az elmúlt évtizedekben megjelent társadalomelméleti munkák (köztük a legfontosabb, Manuel Castellsnak az információ koráról írt trilógiája) és empirikus kutatásokról beszámoló szakcikkek alapján kijelenthető, hogy ez a fogalom olyan létező folyamatokat takar, melyeknek a tétje a felzárkózás – nemcsak hazánk felzárkózása Európához, hanem Európáé is a világhoz, amikor 2010-re a legfejlettebb tudásalapú gazdasággá válást tűzi ki célul. Egy, az információs társadalommal foglalkozó civilszervezeteket vizsgáló kutatás tehát, amely egyrészt általában vizsgálja a hazai civil szektor beágyazódását az új típusú folyamatokba, másrészt koncentráltan foglalkozik a kifejezetten az információs társadalom témáit zászlójukra tűző szervezetekkel, kiemelten járulhat hozzá a különböző *szektorok közötti kapcsolatok szilárdabbá tételéhez*, s így a társadalmi felzárkózáshoz. Mindezen túl *javíthatja a társadalmi látásviszonyokat* a civil szféra környezetében, olyan tudást „megtermelve”, ami mind a civilek, mind az ezen a szférán kívüliek számára képes segítséget adni a legújabb társadalmi folyamatok megértéséhez.

A kutatás célja és irányultsága

Ez a civilekről szóló kutatás alapvetően két irányból kívánja tisztázni a szektor és az információs társadalom kapcsolatát:

1. Hogyan alakul át az új trendek hatására a magyar civil szféra, mennyiben élnek az újonnan felkínálkozó információs és kommunikációs lehetőségekkel a szervezetek?

2. Mekkora az a civil társadalmi metszet, amely kifejezetten az információs társadalom fejlesztését tekinti alapvető feladatának, hogyan jött létre, hogyan épül fel és mik a jellegzetességei, hogyan ágyazódik be a terület általános fejlesztési rendszerébe?

A fenti kérdésekre választ kereső vizsgálat – szándéka szerint, miközben általános képet ad a civil szektor információs és kommunikációs felkészültségéről (ún. *readiness* vizsgálat) – teljeskörűen dokumentálja az „élcsapat”, az információs társadalom kiépítésében élen járó kisebb szervezeti kör geneziséét és jelenlegi tevékenységrendszerét.

A kutatás első része alapvetően tényfeltáró, leíró jellegű, szándéka szerint azokat a szervezeti és humán kapacitásokat összegzi, amelyek pillanatnyilag rendelkezésre állnak a szektorban az információs és kommunikációs eszközök potenciális kihasználása terén. Ennek következtében képes lehet megmutatni azokat az általános hiátusokat is, ahol akár kívülről jövő segítséget is igényelhetnek a szervezetek (pl. informatikai frásztudás – szakképzett tanácsadók, tartalomfejlesztés, eszközök stb.).

A kutatás második része az információs társadalmat tevékenységük fókuszába állító szervezetek létrejöttét, céljait és fejlődését dokumentálja; illetve azt járja körbe, hogy azok mennyiben képesek együttműködni az ezen a téren működő állami, gazdasági és tudományos intézményekkel, mekkora a szakmai elfogadottságuk, ismertségük és érdekérvényesítő képességük, közvetve tehát azt is vizsgálja, hogy miként lehetne javítani helyzetükön.

A kutatási módszerek és eredmények

A kutatás során felhasznált módszerek a következők voltak:

1. Általános kutatás:

- Egyszerű véletlen mintavétel 2005 tavaszán az irodával és telefonnal rendelkező hazai civilszervezetekből (N = 252), kb. 10 perces telefoninterjú (kérdőív kitöltésével) az információs és kommunikációs *readiness* feltárására, azoknak a területeknek a megtalálása érdekében, ahol a szervezetek külső segítséget igényelhetnek; a szervezetek attitűdvizsgálata, az információs társadalomhoz vezető átalakulással kapcsolatban; az infokommunikációs mintázatok (eszközhasználati jellegzetességek) felmérése.
- Az internetes jelenlét sajátosságainak leírása a telefonos mintába bekerült civil szektorbeli szereplőknél, azok honlapjának tartalomelemzése alapján. (A telefonos mintába bekerült 252 szervezet közül 107 rendelkezett saját honlappal.)

2. A civil szektor az információs társadalmi átalakulásért:

- 27 szakértői interjú az országos hatókörű, aktív (nem alvó), a médiában is feltűnő civilszervezetek vezetőivel, legáltalánosabb munkatársaival.
- Genezis-, esemény- és tevékenységtörténet egyrészt az interjúk, másrészt az érintett szervezetek sajtómegjelenése alapján (sajtó- és diskurzuselemzés, napi- és hetilapok, internetes források visszamenőleges elemzése).
- Szakértői fókuszcsoportos kutatás 4 csoportban az érintettek (az említett négy fő szektor – az állam és a politikai élet, a gazdaság, a tudomány és a civil szféra –

képviselői) részvételével a magyar információs társadalomról, a szereplők egymáshoz való viszonyáról, valamint a civilszervezetekről és azok tevékenységéről alkotott vélemények megismerésére.

A kutatáshoz tartozó adatfelvételeket követően öt jelentés és egy összegző elemzés készült az eredményekről. Ez a rövid tanulmány tehát ugyanezt a struktúrát követve a következőket mutatja be:

1. Információs paradicsomban a civilek? Valóság több olvasatban. A kérdőíves kutatás tanulságai.
2. A civilszervezetek internetes jelenlétének vizsgálata. A honlapelemzés tanulságai.
3. A magyarországi információs társadalomért tevékenykedő legjelentősebb NGO-szereplők. A mélyinterjú kutatás tanulságai.
4. A magyarországi információs társadalomért tevékenykedő legjelentősebb NGO-szereplők. A sajtóelemzés tanulságai.
5. Az információs társadalomért tevékenykedő civilszervezetek beágyazódása és megítélése a fejlesztésben érdekelt csoportok szemszögéből. A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás tanulságai.
6. Civilszervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért – tanulságok.

A vizsgálat során elkészült adatbázisok tudományos céllal szabadon kutathatók, figyelembe véve a kutatásban érintettek (szervezetek és személyek) adatainak védelmét. Így hozzáférhető a kérdőíves adatfile (SPSS-formátumban), az elemzett honlapok listája, nyitólapjainak képe (a vizsgálat idején) és kódolói adatlapjai, a szakértői interjúk rövid összefoglalása és – ahol lehetséges – hanganyaga, valamint a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések teljes szöveges átirata (magyar nyelven).³⁶

Röviden a részkutatások legfontosabb eredményeiről

A civil szféra informatikai felkészültsége

A 252 hazai civilszervezet bevonásával készült telefonos vizsgálat a telefonnal és irodával rendelkező társadalmi szervezetekre tekinthető reprezentatívnak. A minta az előzetes várakozásokhoz képest igen előnyös helyzetben látja a hazai civilszervezetek szakember- és eszközellátottságát. A mintába bekerült szervezetek több mint 90%-a rendelkezik vezetékes telefonnal, számítógéppel; 28%-uk munkáját saját informatikus segíti, több mint háromnegyedük rendelkezik internetes hozzáféréssel. A számítógépet és az internetet elsősorban irodai munkára, kapcsolattartásra és információgyűjtésre használják. A legtöbb civilszervezet munkatársainak nem okoznak problémát az olyan alapvető informatikai feladatok, mint a fájlkezelés, szövegszerkesztés, táblázatkezelés, adatbázisok létrehozása, felcsatlakozás az internetre, információkeresés, e-mail üzenetek küldése és fogadása.

A mintába került civilszervezetek leginkább az eszközök tekintetében éreznek hiányosságokat, jobb számítógépekre, új szoftverekre és perifériákra mutatkozik a legnagyobb igény. Informatikus szakemberekre, pályázattírókra, informatikához értő önkéntesekre tulajdonképpen nincs szükségük, sokkal inkább igényelnék meglévő munkatársaik informatikai szakmai továbbképzését.

A civilszervezetek képviselői úgy gondolják, hogy a hazai civil szférának alacsony az informatikaeszköz-ellátottsága, ami hátráltató tényezőként jelenik meg, mert az információs és kommunikációs technológia fejlődése nagyobb esélyt kínál céljaik elérésére, valamint bevételszerző képességük növelésére.

Honlappal való ellátottság és az internetes jelenlét jellemzői

A kiindulásként elvégzett telefonos kérdőíves vizsgálat mintájában szereplő szervezeteknek mintegy 42%-a (összesen 107 szervezet) rendelkezett működő, elérhető és elkülöníthető honlappal a 2005 tavaszi vizsgálat idején. A részkutatás néhány fontos megállapítása:

- A vizsgált oldalak egynegyede nem működik megfelelően: bizonyos funkciók nem üzemelnek, egyes linkek nem működő honlapra, illetve belső oldalakra vezetnek.
- A leggyakoribb civilspecifikus tartalmi elemek a szervezetet bemutató és a szervezet szolgáltatásairól szóló információk. A standard honlapmenüpontok közül a linkgyűjtemény a leggyakoribb, melynek előfordulási aránya ugyan nem éri el az 50%-ot, ám így is messze megelőzi a kategória többi elemét.
- Az oldalak egyharmadára az utóbbi egy évben nem került fel friss, aktuális tartalom, 44%-uk pedig egyáltalán nem is közöl híreket.
- A honlapok kevesebb mint egyharmadán található idegen nyelvű tartalom.
- A szinte kötelezőnek tekinthető e-mail cím ugyan az oldalak döntő többségén (89%) meg van adva, de egyéb interakcióra lehetőséget kínáló funkciót csak limitált számban találunk.
- Levelezőlista, „csevegési” és szavazási lehetőség csak elenyésző számban lelhető fel a honlapokon.

Elmondható, hogy a magyar civil honlapok döntő többségének célja elsősorban az *online* jelenlét biztosítása, az internet csupán egy újabb bemutatkozási platformot jelent számukra. A felmérésbe bekerült honlapok áttekintése alapján megállapítható, hogy a civil szféra *online* jelenléte még gyermekcipőben jár Magyarországon. A néha esztétikus, máskor kevésbé igényes kiállítású honlapok nagy többsége statikus oldalakból épül fel, amelyek általában *kevés információt* tartalmaznak, és nem aknázzák ki a világhálóban rejlő lehetőségeket. Az összkép elég vegyes, a jelenlegi visszafogottság egy aktívabb jövőbeli *online* civil világra is utalhat, de egy továbbra is statikus univerzum gyökereit ugyanúgy magában hordozhatja.

Az információs társadalmat tevékenységük fókuszába állító szervezetek

A kutatás során összesen 27 szakértői interjú készült az országos hatókörű, aktív (nem alvó), a médiában is feltűnő civilszervezetek vezetőivel, legagilisabb munkatársaival, továbbá megtörtént ugyanezen szervezetek sajtóbeli megjelenésének a feltárása 1994-ig visszamenőleg.

Az „élcspathoz” tartozó társadalmi szervezetek meglehetősen sokszínűek. A nemzetközi hírű Teleház Mozgalom és a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (*NJSZT*) mellett a legjelentősebb és leginkább meghatározó csoportnak a gazdasági szervezeteket tömörítő iparági érdekvédelmi szervezetek tekinthetők (pl. *IVSZ*). Rajtuk kívül meghatározóak még az állami szférához, illetve a tudományos szférához kötődő civilszervezetek; a nagy nemzetközi hálózatok egyes magyar tagjai (pl. *W3C*); az alulról jövő civil kezdeményezések (pl. *NETÉRT*); és a szabad szoftverek felhasználásához kötődő szervezetek.

Az interjúk alapján úgy tűnik, hogy a vizsgált szervezetek véleményalkotása a magyar információs társadalmat illetően jól beleilleszkedik a nemzetközi kontextusba: a fejlődés centrumaként az Egyesült Államokat azonosítják, amelyet követni próbál a megosztottsága miatt lemaradásban lévő Európai Unió. Magyarország azonban még az Európai Unió más tagországaival összehasonlítva is rossz helyzetben van.

A megkérdezettek között nagy egyetértés mutatkozik abban, hogy az információs társadalom kiépítése állami feladat. Ugyanakkor – noha már történtek lépések a fejlesztés irányában – a magyar állam közigazgatása és kormányzata is lemaradásban van, nincs megfelelően kidolgozott állami stratégia, vagy azt nem valósítják meg.

Az elmúlt évtizedben négy olyan nagyobb nyilvános szakmai vita zajlott le Magyarországon, amelyek kifejezetten bizonyos társadalmi szervezetekhez voltak köthetők: az illegálisszoftver-diskurzus (*BSA*), a tartalomszabályozás-diskurzus (*MTE*), az internetköltség-diskurzus (*NETÉRT*) és a szabad szoftverekhez köthető szoftverszabaldalom-diskurzus (Linuxfelhasználók Magyarországi Egyesülete).

A civilek részvétele az információs társadalom fejlesztésére irányuló programokban

Az állam, a gazdaság, a tudományos szféra és a civilek képviselőiből összeállított szakértői fókuszcsoporthoz véleménye alapján az állam és a gazdaság kettőse játszik uralgó szerepet a fejlesztési programokban. A többiek egyrészt mellőzöttek érzik magukat, másrészt ezt valahogy természetesnek tartva el is fogadják, és ettől a kettőstől, „felülről” várják a „megváltást”. Mivel a szereplők szinte kivétel nélkül felülről jövő – a politikától, illetve a gazdaságtól kiinduló – impulzusokat várnak, ez olyan kulturális közeget hoz létre, ami egyáltalán nem kedvez a civil megoldások kialakulásának. A civilek működését is egy átpolitizált és gazdasági indíttatású rend igazgatja. Tovább rontja a helyzetet, hogy ritka a csupán civil identitással rendelkező civil, gyakran maguk a vizsgált szervezetek sem civilként határozzák meg önmagukat. Ezért fontos értelmezésbeli kérdés, hogy ki tekinthető civilnek – éppen azért, hogy ne zárjunk ki indokolatlanul

senkit sem ebből a körből. Ha a civilszervezetek körét szűken határozzuk meg, vagyis nem értjük bele pl. az érdekképviselőket (pl. *IVSZ*), az ernyőszervezeteket és akceleratorokat (pl. *NIOK* vagy *Zöld Pók*), valamint a nemzetközi „fiókszervezeteket” (pl. *W3C*), hanem csak az alulról jövő kezdeményezésként létrejött, minden gazdasági és politikai érdektől mentes és tisztán hazai civil szerveződéseket soroljuk ide, akkor nagyon kevés ilyen szervezetről adhatunk számot Magyarországon.

A kutatás egyik legfontosabb tanulsága az, hogy a fejlesztésben érdekelt felelős szereplők (az állam, a gazdaság, a tudomány és a civilek) közötti kötőanyagot azok a civilek, legfőképpen pedig a „félíg civilek” adhatják, akiknek átjárásuk van az egyes szférák szereplővilágai között, mivel egyidejűleg többszörös identitással rendelkeznek. A probléma csupán az, hogy ezek a „félíg civilek” egyáltalán nem tartják magukat civileknek, aminek egyik legfontosabb oka, hogy a civil szektornak meglehetősen rossz a megítélése, így nem tudnak azonosulni a civil identitással.

A kutatás másik fontos hozadéka annak felismerése, hogy a civil funkciókat ezen a téren egyelőre többnyire vagy mások látják el, vagy senki sem látja el őket Magyarországon. A civilek láthatatlanok, más szereplők és sok esetben önmaguk sem tartják civilnek még azt a kevés létező szereplőt sem, akik a területen vannak.

Ami mégis vigasztalhat minket, az talán az lehet, hogy ez csak egy pillanatkép, amely a 2005 tavaszi állapotokat rögzíti. A civil szektor folyamatos mozgásban és fejlődésben van, így eljőhet még az az idő, amikor itthon is felnő az információs társadalomban rá váró feladatokhoz.

Befejezés: a kutatás általános tanulságai

Kutatásunk egymással szorosan összefüggő eredményei természetesen nemcsak az egyes részkutatások szintjén fogalmazhatók meg, hanem a kutatás általános szintjén, az egészre vonatkozóan is fontos tapasztalatokkal gazdagodtunk. Az alábbi összefoglalás így nemcsak az eddig bemutatott részvizsgálatokból leszűrhető legfontosabb állításokat emeli ki, hanem fontos további, általános összefüggésekre is rámutat.

Kit nevezünk civilnek?

Az első és legfontosabb eredmény az, hogy Magyarországon nincs általánosan elfogadott „szabály” arra, hogy kit nevezhetünk civilnek, vagyis kik vonhatók be egy ilyen kutatásba. Ha pontosak akarunk lenni, akkor azt mondhatjuk, a „nonprofit szektor”, „harmadik szektor” vagy „civil szektor” szervezeteire egyidejűleg jellemző, hogy nem profitszerzési célok vezérik őket, és esetleg keletkező profitjukat nem oszthatják fel a tagok, az alapítók vagy a tulajdonosok között. Autonóm módon, a kormányzati szektortól szervezetileg elkülönülve működnek, bizonyos fokig intézményesültek, önálló jogi személyiséggel bírnak, működésükben fellelhető az önkéntesség, az öntevékenység, a jótékonyosság és a civil kezdeményezések valamilyen eleme. Végül közvetlenül vagy áttételesen a tágabb közösség érdekeit, a közjót (is) szolgálják, nem követnek pártpolitikai célokat és nem épülnek be a hatalmi struktúrába.

Kutatásunk első részét tekintve így kétségek támadhatnak például a kamarák vagy az egyházak, második részére nézve pedig például a gazdasági érdekképviseletek „civilségét” illetően. A félreértéseket tisztázandó, fontos leszögezni tehát, hogy a kutatás – címe ellenére – nem a szűkebb értelemben vett önszerveződő civileket, hanem a tágan értelmezett társadalmi szervezeteket, a harmadik szektort vizsgálta. Tehát miközben a vállalkozásokat és az állami szerveket egyértelműen kizártuk a kutatásból, az általuk létrehozott társadalmi szervezeteket indokolt esetben már bevontuk a vizsgálat körébe.

Ez nemcsak szörszálhasogatás vagy csupán a kutatókra tartozó definíciós probléma, mivel felvet a civilek identitásával és önmeghatározásával kapcsolatos dilemmákat, valamint az ezek alapján megfogalmazódó gyakorlati kérdéseket is. Ha túl szűken határozzuk meg a civilség kritériumait, akkor szinte senki nem fér bele a meghatározásba, ha pedig túl tágan, akkor olyanok is benne lesznek, akiket nemhogy mások nem tartanak civilnek (társadalmi szervezetnek), hanem önmagukat sem így azonosítják. Ennek pedig fontos következményei lehetnek például arra, hogy miként lehet a civilekkel együttműködni, őket segíteni, pontosan kiket is kell segíteni, kikre vonatkozóan indíttson az állam programokat stb.

Sztereotípiák

Bár a legtöbb ember nem tud pontos meghatározást adni a civilszervezetekre vonatkozóan, ez nem jelenti azt, hogy ne lenne véleménye róluk. Ennek oka azokban a sztereotípiákban lelhető fel, amelyek legtöbbünk tudatában megvannak, és általában segítenek eligazodni a világban. Ezeket a sztereotípiákat ugyan nem vizsgáltuk, de létezésük jól érzékelhető volt mindvégig a kutatás során. Nemcsak a fókuszcsoportos beszélgetések résztvevői között (az állam, a gazdaság és a tudomány képviselői részéről) merültek fel igaznak hitt sommás ítéletek a civilekre vonatkozóan, hanem maguknak a civileknek az önképében is ezek látszanak meghatározó szerepet játszani. Ilyen tévhitet tükröz például az a negatív kép, miszerint a civilek informatikailag rosszul felszereltek, legtöbbjük általában járatlan az informatikai kérdésekben, és nem értenek az eszközök kezeléséhez. Mivel a civil szektor informatikai felszereltségét és felkészültségét illetően Magyarországon korábban – kevés kivételtől eltekintve – nem folytak kutatások, ezek a sztereotípiák az alapvető adatok hiányában sem megerősítést, sem cáfolatot nem nyertek eddig.

Kutatásunkból azonban kiderült, hogy a civilekre vonatkozó makacs elképzelések helyenként egészen biztosan félrevezetőek. A civilszervezeteknek létezik egy olyan köre (a kérdőíves felmérés során vizsgált, illetve a honlapot fenntartó, irodával és telefonnal rendelkező szervezetek), amelyekre nem igaz, hogy csapnivaló lenne az informatikai ellátottságuk, vagy, hogy ne ismernék és ne használnák az informatikai eszközöket, az internetet. Ezek a sztereotípiák tehát olyan féligazságok, amelyek a vizsgált szervezeti körre vonatkozóan nem állják meg a helyüket, gátolják a tisztánlátást, s így a szektor hatékony működését és további fejlesztését is. El kell fogadni, hogy a civilek egy része versenyképes tudással és készségekkel, a legfejlettebb technológiák segítségével végzi tevékenységét, és ezeknek az esetében nem egyszerűen az alapvető infrastrukturális feltételek megteremtésére van szükség, mivel azok már régóta adottak számukra.

Fejlesztési irányok

Az, hogy a civilek „krémje” (az önálló irodával és bejelentett telefonnal rendelkező szervezetek) eszközellátottsága jobb, eszközhasználati kultúrája pedig kifinomultabb, mint amit a társadalomban élő kép feltételez róluk, természetesen nem jelenti azt, hogy ne lenne még bőven fejleszteni való.

Röviden, csak a legfontosabbakat megemlítve, a kutatásból kiderül, hogy nem egyszerűen eszközökre, illetve megfelelően képzett külső szakemberekre, hanem az önkéntesek és a munkatársak informatikai készségeinek szisztematikus javítására, a meglévő eszközpark további fejlesztésére van szükség. Ezzel párhuzamosan még újabb és funkciókban gazdagabb civil honlapokra is szükség volna, amelyek jobban kihasználják az internetben rejlő lehetőségeket. Ideje továbblépni az egyszerű elektronikus jelenlétet mutató gyakorlat felől az interaktív és tranzaktív szint felé.

A kutatás második részéből kiviláglik, hogy egyes területeken (pl. a jogvédelem terén) hiány van az információs társadalom bizonyos funkcióinak civil kezelésében. A civilek helyett vagy mások (pl. az állam, a tudomány és a gazdaság szereplői), vagy senki sem végzi el ezeket a feladatokat. Ez azonban nem jelenti automatikusan azt, hogy az államnak kellene aktívabb támogató szerepben fellépnie, sokkal inkább azoknak a szomszédos területeken dolgozó egyéneknek és szervezeteknek a segítségére lehetne támaszkodni, akik akár civil tevékenységet is végezhetnének, de most nem vagy csak kevéssé végeznek ilyet. Nem egyszerűen a szektorba áramló több (állami) pénzre, hanem nagyobb *civil kurázsira* és társadalmi felelősségvállalásra van szükség azoknak a hozzáértő szakembereknek a részéről, akik jelenleg (elfoglaltságból, kényelemből stb. fakadóan) nem fejtenek ki civil aktivitást. A cselekvés nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy minél többen vállaljunk közvetlen politikai és gazdasági érdekektől mentes, önkéntes társadalmi szerepet, mivel csak mi magunk hozhatunk létre erősebb civil társadalmat, ami magáénak érzi az információs társadalom kiépítésének feladatait, és tevékenyen részt vállal azok megoldásában. Az állam és a gazdaság jellegénél fogva számos feladat közvetlen ellátására alkalmatlan, így nem várható minden kezdeményezés és megoldás ezektől a szféráktól, legfeljebb az ehhez szükséges támogatás biztosítása. Az ennek révén erősödő civil mező pedig – annak köszönhetően, hogy a civil szektorban is tevékenykedő szakembereknek jellemzően átjárási lehetőségük van az egyes szektorok között, ami rálátást biztosít a feladatokra és a forrásokra – olyan kötőanyagként is működhet, amely a fejlesztési programokkal kapcsolatos döntésekben érintett, sokféle háttérrel rendelkező szereplőket folyamatosan kommunikációközelben tartja.

Elméleti megfontolások

Természetesen elméleti hozadéka is van a kutatásnak. Az egyik legfontosabb ilyen eredmény talán az, hogy újra kell gondolni az említett szereplőnégyesre vonatkozó wilsoni elméletet. Az állam, a gazdaság, a tudományos kutatók világa és a civilek „négyesfogatát” (Wilson gyémántmodelljét) egyrészt ki kell bővíteni legalábbis a médiával, miközben a vizsgálódást globális és regionális irányban is, felfelé és lefelé egyaránt ki kell tágítani.

Ezzel párhuzamosan további kutatásokra van szükség. A félvezető sztereotípiák ellen friss, pontos adatokkal lehet fellépni, amelyekre hivatkozni lehet. Rendszeresen meg kell ismételni a vizsgálatokat, hogy idősoros számadatokkal is rendelkezünk, ugyanakkor ki kell bővíteni a vizsgálódást az irodával nem rendelkező szervezetekre is. Végül olyan mélyfúrásokra van szükség, amelyek egyes résztémákat képesek feldolgozni és összefüggéseiben is megmutatni (ilyen lehet pl. aktuálisan a szoftver-szabadalmi direktíva bukása és a civil szektor fellépése közötti összefüggések feltárása itthon és Európában).

Irodalom

- Castells, Manuel (2005, [1996]): *A hálózati társadalom kialakulása*, Budapest: Gondolat–Infonia.
- Castells, Manuel (1997): *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. II. *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel (1998): *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. III. *End of Millenium*. Oxford: Blackwell.
- Török Marianna – Oprics Judit (2004): Magyarországi civil szervezetek informatikai és egyéb kommunikációs jellemzői. In *BME–ITTK kutatási jelentés, 2004, 27–28*.
- Wilson, III, Ernest J. (2003): *The Information Revolution in Developing Countries*. Cambridge: MIT Press.
- Wilson, III, Ernest J. (2004): Scholarship and Practice in the Transitions to a Knowledge Society. *Items & Issues*, Spring/Summer 2003, Vol. 4 No. 2–3.
http://www.ssrc.org/programs/publications_editors/publications/items/online/4.2_3/wilsonITEMS4.2_3.pdf, letöltve 2006. február 18.